

SZAKDOLGOZAT

Labanné Szalai Katalin

2024

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
Kaposvári Campus
színművész osztatlan szak

Jeanne d'Arc adaptációk

Belső konzulens:	Kéri Katalin Vilma tanszékvezető, művésztanár
Belső konzulens intézete:	Rippl-Rónai Művészeti Intézet
Készítette:	Labanné Szalai Katalin

Kaposvár
2024

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	4
2. Történelmi háttér	6
2.1. A százéves háború	6
2.2. Életrajz.....	7
2.3. A per	11
3. Jeanne d’Arc a képzőművészetben	13
3.1. Néhány műalkotás Jeanne D’Arc-ról	14
4. Irodalmi feldolgozások.....	17
4.1. Költészet	17
4. 2. Próza	18
4.3. Drámák	19
5. Zenei és filmes feldolgozások.....	22
5.1. Az oratórium.....	22
5.2. Carl Theodor Dreyer " <i>The Passion of Joan of Arc</i> "	23
5.3. Luc Besson: <i>Jeanne d’Arc - Az Orléans-i szűz</i>	24
6. Előadások	26
6.1. Alföldi: Szent Johanna	27
6.2. Mohácsi: Johanna, avagy <i>Maradjunk már emberek</i>	28
7. Saját tapasztalatok összegzése A pacsirta előadás próbafolyamata alapján	29
8. Összegzés	31
Irodalomjegyzék	33
Ábrajegyzék	35
Melléklet.....	36
1. Próbanapló.....	36
1.1 A „megkeresés”	36
1.2. Felkészülés a próbafolyamat előtt	38
1.3. Az olvasópróba.....	39
1.4. Rendelkező próbák	40
1.5. Részpróbák	40
1.6. Mozgáspróbák	41
1.7. „Folyamatban”.....	42
1.8. A főpróbahét.....	42

1. Bevezetés

Szakedolgozatom témájának középpontjában Jeanne d'Arc személyisége és története, valamint az általa ihletett művészeti alkotások állnak. Személyes motivációmhoz nagyban hozzájárult, hogy 2023-ban Kéri Kitty tanárnőm felkért Jeanne d'Arc szerepének eljátszására Jean Anouilh *A pacsirta* című darabjában, amelyet a Soproni Petőfi Színházban mutattunk be 2024. december 8-án. Jeanne d'Arc személyisége és története korábban is nagy hatással volt rám. Utólag különösen érdekes, hogy 2019-ben éppen Anouilh Jeanne d'Arc életéről szóló drámájából választottam monológot a színművész felvételire, amia bizottság elmondása szerint nem szokott szerepelni a repertoárookban.

Jeanne d'Arc története évszázadok óta inspirálja az embereket, személye számos művészeti alkotás ihletője volt. A fiatal francia lány, aki isteni kinyilatkoztatásra hivatkozva vezette Franciaország seregeit az angolok ellen, nemcsak a történelemkönyvekben maradt meg, hanem a színházak és filmvásznak világában is újra és újra életre kelt. Ebben a szakedolgozatban azonban nem csupán Jeanne d'Arc történetének ismert adaptációit kívánom megvizsgálni, hanem arra is keresem a választ, hogy hogyan változtak az interpretációk és az ábrázolások az idők folyamán.

A szakedolgozat célja, hogy átfogó áttekintést nyújtson Jeanne d'Arc adaptációiról a művészeti és színházi kontextusban. Kutatásom során a *Jeanne-darc.info* honlap nagy segítségemre volt, ahol különböző összegyűjtött szakirodalmi cikkek mellett a per fennmaradt jegyzőkönyve is rendelkezésemre állt. Ezen kívül Engel Pál, Granasztói György, Sággy Marianne, Sz. Jónás Ilona, Klaniczay Gábor, Magyar István Lénárd, Molnár Péter, Nagy Balázs, Niederhauser Emil, Sahin-Tóth Péter, Székely György: *Európa ezer éve, A középkor, II. Kötet*, Csőregh László, Hanzséros György, Lengyel Dénes, Megyer Szabolcs, Seres József, Timár Györgyné: *Irodalmi művek elemzése*, Georges Duby, Andrée Duby: *Jeanne d'Arc pere*, Hermann István: *A személyiség nyomában*, Horváth Barna: *A géniusz pere*, Szókratész – Johanna és Marina Warner: *Joan of Arc, The Image of Female Heroism* című könyveket használtam fel dolgoztam megírásához. Ezen felül Joshua J. Mark: *Jeanne d'Arc*, Marina Warner: *Joan of Arc, The Image of Female Heroism*, Gray, Wendy: *Joan of Arc as Artistic Muse*, Heather: *“Joan of Arc” by Dante Gabriel Rossetti* címmel megjelent cikkekre, valamint Martin Meissonnier: *Le mythe de Jeanne d'Arc* című dokumentumfilmjére illetve az általam megnézett és elolvasott előadás- és könyvélményeimre kívánok támaszkodni. A magyar nyelvű

forrásokot olvasva nem találtam elég információt az orléans-i szűz életéről, mely kielégítené a kíváncsiságomat, de szerencsére középfokú angolnyelvvizsgával rendelkezem ezért kutattam az angol nyelvű források között is. Ezeket eredeti nyelven olvastam, és fordítottam le dolgozatom megírásához, a dokumentumfilmet francia nyelven, angol felirattal néztem meg.

Dolgozatom első részében röviden bemutatja Jeanne d'Arc életét és történetét, valamint azokat a történelmi és kulturális háttereket, amelyek hatással voltak az adaptációkra. Ezután megvizsgálom pár példát a képzőművészeti alkotások közül és részletesen elemzek néhány jelentős adaptációt, kiemelve a színházi és filmes alkotásokat, valamint néhány híres regényt és költői művet.

Végzős színművész hallgatóként és Jeanne d'Arc szerepével foglalkozva különösen fontos számomra, hogy áttekintést kapjak és nyújtsak a számomra legfontosabb és az aktuális szerepformálásokról és előadásokról, itt a fellelhető irodalmi, mozgóképes forrásokra és interjúkra kívánok támaszkodni. Dolgozatom fontos része a mellékletben található próbanapló lesz, amelyet a soproni előadás próbafolyamata alatt vezettem.

Szakedolgozatom írása közben választ keresek arra a kérdésre is, hogy miért éppen Jeanne d'Arc története olyan rendkívül népszerű és inspiráló a mindenkori rendezők számára, miért tűzik a színházak repertoárra, és hogy milyen aktualitással bírhat Jeanne d'Arc története.

2. Történelmi háttér

Jeanne d'Arc történelmi személy volt, akinek alakja évszázadokon át megihlette a művészeket. Ahhoz, hogy tetteinek jelentőségét értsük, el kell helyezni őt abban a korban és politikai helyzetben, amelybe született. Ehhez felhasználok forrásként Engel és társai: *Európa ezer éve, A középkor, II. Kötet (2004)* című könyvét, illetve Donald O'Reilly (1998): *Hundred Years' War: Joan of Arc and the Siege of Orléans* című cikkét.

2.1. A százéves háború

A százéves háború Anglia és Franciaország között zajlott 1337 és 1453 között, az egyik legjelentősebb konfliktus volt, amely a középkori Európa területén zajlott. A háborút kiobbantó okok az angol király franciaországi hűbértartományai körüli ellentétekre, valamint a francia trónöröklési vitára vezethetők vissza. 1328-ban meghalt IV. Károly francia király és a francia trón fiú trónörökös nélkül maradt. A trónon IV. Károlyt unokatestvére, VI. Fülöp követte, aki az első Valois uralkodó volt. 1337-ben III. Edward angol király, IV. Károly unokaöccse magának követelte a francia koronát. III. Edward 1338-ban szövetséget kötött Flandriával, és 1339-ben betört Franciaországba. (Mark, 2019) A háború első szakaszában az angolok sorozatos győzelmet arattak (*Sluys 1340, Crécy 1346, Calais 1347, Poitiers 1356*), ráadásul elfogták a francia királyt is. A brétigny-i békében (1360) jelentős mennyiségű francia terület került angol kézre. 1367-ben Kasztíliaiban polgárháború tört ki, amelybe Anglia és Franciaország is beavatkozott és 1369-re a harcok Franciaországra is áttértek. A korábbi békekötések ellenére a feszültségek 1415-ben ismét fellángoltak. V. Henrik, angol király Agincourtban, Harfleurban és Caenben aratott győzelmeit követően megkötötték a troyes-i szerződést (1420), melynek értelmében V. Henrik francia hercegnőt vett feleségül és a francia trón örököse lett. (Engel, 2004) Azért tartottam fontosnak a százéves háború Jeanne d'Arc felbukkanása előtti szakaszát ilyen részletesen felvázolni, mert Jean Anouilh Jeanne d'Arc-ról írt drámájában többször is utal például az agincourt-i csatára vagy a troyes-i szerződésre. Ezen fogalmak tisztázása és az előzmények ismerete szükséges a történet átlátásához, valamint a szereplők indítékainak megértéséhez.

1422-ben meghalt VI. Károly és V. Henrik, így az angol uralom alatt álló területeken Henrik csecsemő fiát, VI. Henriket, míg a Loire-től délre eső, francia-uralom alatt álló területen VI. Károly fiát, a 17 éves VII. Károlyt ismerték el királynak. A bizonytalan és kétségektől gyötrődő VII. Károlyt a teljes bukás küszöbén, 1429-ben kereste fel Jeanne d'Arc, az orléans-i

szűz, aki Isten szavára hivatkozva igazi királynak nevezte, ő pedig seregei élére állította a lányt. (Engel, 2004) Az egyszerű parasztlány megfordította a háború menetét: felszabadította az angolok által ostromlott Orléant és a franciák, akik eddig szinte minden csatát elvesztettek, az egyik diadalt aratták a másik után. VII. Károlyt a visszafoglalt ősi koronázó városban, Reimsben, 1429-ben ünnepélyesen megkoronázták. Ezután Jeannet elárulták, fogságba esett, és az angolok máglyahalálra ítélték, de mártírhalála csak tovább erősítette a franciák elszántságát. Miután VII. Károly békét kötött az angolok legfontosabb támogatójával, a burgundi herceggel, 1436-ban Párizs is megnyitotta előtte kapuit. A megreformált és ágyúkkal felszerelt francia haderő 1450-re visszafoglalta Normandiát, és a következő évben lerohanta Aquitaniát. (O'Reilly, 1998)

Jeanne d'Arc, az Orleans-i Szűz, Szent Johanna, parasztlány és katona, hadvezér és próféta, az egyetlen olyan alak, akit a katolikus egyház elítélt majd szentté avatott. Az európai történelem egyik legellentmondásosabb alakja. Világszerte az egyik legtöbbet ábrázolt történelmi személyiséggé vált, holott sajnálatos módon valós kinézete a mai napig rejtély számunkra, hiszen nem maradt fenn róla egyetlen hiteles portré sem. Kérdéses tehát, hogy ki is volt valójában Jeanne d'Arc. Még a saját korában is különböző és néha egymásnak ellentmondó megállapítások és történetek keringtek róla, ezért minden forrást kellő óvatossággal és fenntartással kell kezeljünk, mikor megkíséreljük Jeanne személyét és cselekedeteit megérteni és megítélni.

2.2. Életrajz

Jeanne d'Arc életrajzáról végzett kutatómunkám során megnéztem Martin Meissonnier *Le mythe de Jeanne d'Arc* című dokumentumfilmjét. Ebben a fejezetben Meissonnier dokumentumfilmjére, Georges Duby és Andrée Duby *Jeanne d'Arc perei* című könyvére, valamint Etienne Robo: *The Holiness of St. Joan of Arc, Booklet based throughout on a critical reading of the original sources* című cikkére kívánok támaszkodni.

Jeanne d'Arc feltehetőleg 1412 januárjában született a Maas folyó menti kis faluban, Domrémyben. Édesapja, Jacques d'Arc községi elöljáró, édesanyja Isabelle Romée volt, Zabillet-nek nevezték. (Meissonnier, 2008) Isabelle-t gyakran említik Zabillet néven a történelmi forrásokban, ami a korabeli Franciaországban egy gyakori becenév volt. A soproni előadás példányában, melyben játszottam az utóbbi szerepelt. Jeanne d'Arc családi háttere véleményem szerint fontos szerepet játszott abban, hogy milyen erkölcsi és vallásos nevelésben részesült,

hiszen ez később meghatározta karakterét és döntéseit. Azonban a konkrét történeti dokumentumok, amelyek részletesen taglalnák szülei életét, sajnos korlátozottak.

Ahogy azt többek között Jeanne és édesanyja is megerősítette a per alatt, még születése évében megkeresztelték. Édesanyja vallásosan nevelte fel és megtanította a különböző házimunkák, mint a fonás, varrás elvégzésére. Öten voltak testvérek: három fiú, és egy feltehetően fiatalabb lánytestvére mellett nevelkedett, írni, olvasni nem tudott. (Robo, 1951) Jeanne-t később a tanúk kiskorától kezdve mélyen vallásos, jámbor kislánynak írták le, aki gyakran vigyázott apja jószágaira. Számomra nagyon megdöbbentő volt, hogy Meissonier dokumentumfilmjében mesél egy párizsi, angol szimpatizáns krónikusról, aki a *Chronique du Bourgeois de Paris* 1429-es feljegyzésében ezt a természetközeli, mesébe illő leírást egyszerű propagandának tartotta, melyből egy szó se igaz, és gúnyos kritikával illetve. (Meissonier, 2008)

1. ábra. Jeanne szülőháza Domrémyben

Jeanne d'Arc gyermekkorá folyamatos rablás, vérengzés és félelem közepette telt: a portyázó angol katonák és a trónviszályokat kihasználó kisebb-nagyobb hatalommal bíró hűbérurak szabadon fosztogattak, a parasztok földjeit sokszor tönkretették, állataikat elhajtották. Nem egyszer túszoikat szedtek, s kegyetlenül legyilkolták őket, ha az elszegényedett hozzátartozók képtelenek voltak kifizetni a váltságdíjat. Ilyen légkörben nőtt fel Jeanne és élte át látomásait, amelyekben küldetésül kapta, hogy a dauphinet, VII. Károlyt tegye fölszentelt királlyá és tisztítsa meg az országot az angoloktól. (Robo, 1951)

A kutatás ilyen mértékű részletessége azért is volt fontos számomra, mert Jeanne d'Arc szerepének felépítésekor a Sztanyiszlavszkij-módszer használatával arra kellett keresnem a választ, hogy ki volt ő, honnan jött, milyen környezetben nőtt fel, milyen hatások érhatték. Ebben nem csak a próbafolyamat elemző része segített, hanem az is, hogy valóságos személyről volt szó. Jeanne a félelem és bizonytalanság állandósult légkörében nőtt fel, ami alapvetően formálhatta a személyiségét és világnézetét. Gyermekkorának nehézségei közepette tapasztalta meg azokat a látomásokat, amelyek meghatározták életének további irányát. A továbbiakban éppen ezért megvizsgálom Jeanne életének következő állomásait is, így később össze tudom hasonlítani a drámában leírtakkal.

Tizenhárom éves korában kezdte el hallani az általa leírt „hangokat”, akiket később Szent Mihály arkangyalként, Szent Katalinként és Szent Margitként azonosított. Anouilh drámájában Jeanne is ettől a ponttól kezdi el mesélni történetét, visszaugrik az időben, ami számomra is plusz kihívást jelentett, de erre majd a próbanaplóban térek ki részletesen. Az elkövetkező néhány évben ezek a hangok sürgették Jeanne-t, hogy keresse meg a dauphinet, kérjen tőle hadsereget és űzze ki az angolokat Franciaországból. Egészen 1428-ig ellenállt a hangoknak, amelyek a küldetésére szólították, azonban ebben az évben útra kelt, hogy beteljesítse megbízatását: megkereste Robert de Baudricourt kapitányt a közeli Vaucouleurs-ban. Baudricourt először visszautasította a lányt, de Jeanne kitartása végül meggyőzte, és 1429 februárjában fegyveres kísérettel küldte el a Chinonba, a dauphinhez. Ekkor már az angolok ostrom alá vették Orléans városát, a dauphin területére vezető stratégiai átjárót. (Meissonier, 2008) A tényeket vizsgálva azt tapasztaltam, hogy Jean Anouilh drámájában egészen idáig ragaszkodik a történelmi hűséghez, a színmű mind tartalmában, mind szellemiségében igyekszik pontosan tükrözni a korabeli eseményeket. Az író a történelmi valóság alapos kutatása révén építette fel drámáját, hogy minél élethűbben adja vissza a történelmi személyek jellemét.

Néhány évvel Jeanne d'Arc tevékenysége előtt és körül számos homályos prófécia keringett egy fiatal szolgálólányról, aki megmenti Franciaországot. Ezek némelyike egy olyan lányról beszélt, akinek „Lotharingia határaitól” kellett volna érkeznie. Mivel Jeanne faluja Franciaország és a Lotaringiai Hercegség határa közelében volt a Szent Római Birodalomban, akkoriban Franciaországban sokan hitték, hogy Jeanne a próféciaiban megjósolt lány. (Warner, 1981)

Amikor Jeanne találkozott a dauphinnal, meg tudta győzni őt isteni küldetéséről (arról, hogy ezt hogyan sikerült véghez vinnie, sajnos nem maradt fenn írásos dokumentum, csak különféle találgatások és legendák. Miután a poitiers-i tanácsadók egy csoportja megvizsgálta a lányt, azaz meggyőződtek Jeanne szüzességéről, a dauphin átadta neki a hadsereg parancsnokságát, valamint páncélt és saját zászlót kapott ("*Jhesus Maria*" felirattal). (Duby, 1989) A veszprémi (2011) és a soproni (2023) rendezésben is fontos látványelem volt a zászló, amelyet a rendező-látványtervező (Kéri Kitty) egy festmény alapján készítettett el, ugyanezzel a felirattal.

Jean Anouilh drámájában, de Luc Besson filmjében is elhangzik, amit Etienne Robo cikkében említ, mégpedig az, hogy milyen szigorú intézkedéseket tett a szűz a hadseregnél: kitiltotta a prostituáltakat, a katonákat gyónásra küldte, elvárta, hogy hagyjanak fel a trágár beszéddel és megeskette őket, hogy tartózkodnak a civil emberek kifosztásától. A francia hadsereg Jeanne vezetésével 1429. május 8-án feloldotta Orléans ostromát, ezt több sikeres csata követte, (Jargeau (1429. június 12.), Beaugency (1429. június 17), Patay (1429. június 18.), míg végül megérkezett Rheimsbe, ahol július 17-én francia királlyá koronázták a dauphint. A koronázást követően Jeanne vissza akarta foglalni Párizst, ami nem tűnt lehetetlennek. Hét nap alatt elérhetek volna a városig és a francia sereg valószínűleg különösebb nehézség nélkül betörhetett volna Párizsba, hiszen a város helyőrsége meggyengült és az angol erősítés, bár már úton volt Párizs felé, még nem érkezett meg. A terv azonban kudarcba fulladt: VII. Károly elfordult a szűztől, és inkább az udvari tanácsadóira hallgatott, akik a francia sereg előre nyomulásának lassítását javasolták és arra bíztatták a királyt, hogy inkább diplomáciai úton rendezze a háborút. Elbocsátotta a költséges koronázási hadseregét, és Jeanne-t kizárva tárgyalásokba kezdett az angolok oldalán harcoló burgundi herceggel. Így aztán Jeanne Párizs felszabadítására irányuló kísérlete támogatás hiányában meghiúsult. (Robo, 1951)

Májusban folytatódott a háború és Burgundia ostrom alá vette Compiègne-t. Jeanne elhatározta, hogy segít és május 23-án egy kisebb kiegészítő csapatot vezetett a városba, de az angolok a város kapuit egy ütközet során lezárták és a kint rekedt lányt az angol szövetséges burgundok elfogták és átadták őt az angoloknak 10 000 frank váltságdíj fejében. (Meissonier, 2008) Jeanne ellen pert indítottak, a vád eretnokség és boszorkányság volt. Angol katonai börtönben tartották fogva, ahol állandó nemi erőszak fenyegetésének volt kitéve. (Robo, 1951)

A per Rouenban folyt le a párizsi egyetem ötvenhárom doktora, valamint a domonkos inkvizítor előtt és 1431 márciusától májusig tartott. Az elnök Pierre Cauchon francia püspök

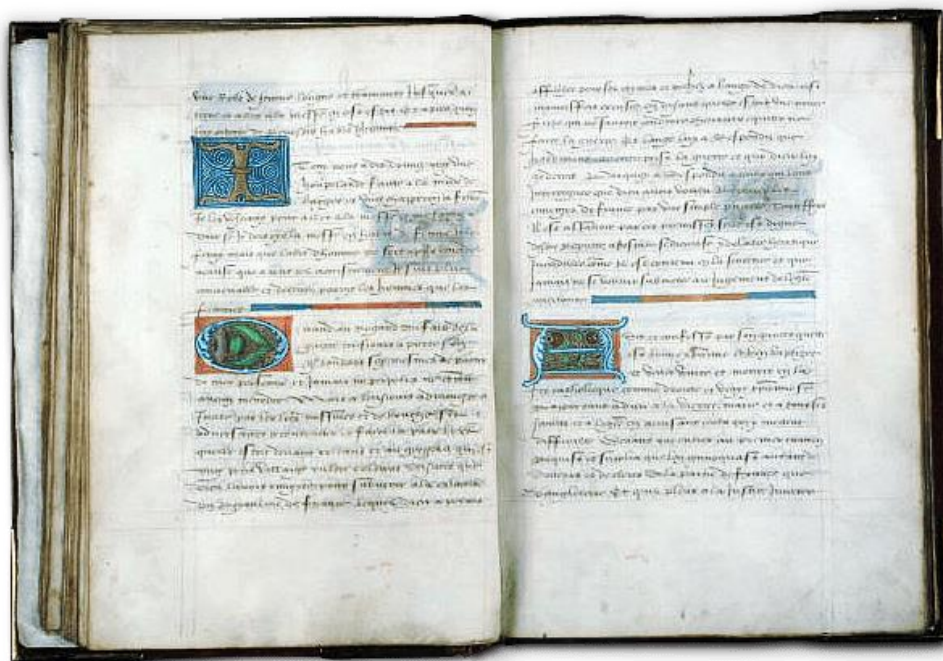
volt, aki kétségkívül az angolok nyomása alatt állt, s a per lefolytatásában több szabálytalanságot is elkövetett, később ez szolgáltatott lehetőséget a per újrafelvételére. (Meissonier, 2008)

Röviddel az ítélet meghozatala előtt a megpróbáltatásoktól elgyötört lány beismerte, hogy képzelgések áldozata lett, és hogy „hangjai” a sátántól valók voltak. Az egyházi hatóság így a máglyahalál helyett életfogytig tartó börtönre ítélte és kötelezte, hogy mondjon le a férfi ruha viseléséről. Megígérték neki, hogy „beismerő vallomása” fejében az angol katonai őrizetből átvizik az egyházi börtönbe, de erre nem került sor és a szentségeket is megtagadták tőle. Női ruháit elvették, mire Jeanne újra felöltötte férfi öltözékét. Ezt a tettét visszaesésnek minősítették ezért kizárták az egyházból és halálra ítélték. Jeanne-t 1431. május 30-án megégették és hamvait a Szajna folyóba dobták. (Robo, 1951)

Húsz évvel Jeanne d’Arc halála után, édesanyja kérésére az egyház újra megnyitotta az ügyét és minden vád alól felmentették, ötszáz évvel később, 1920. május 16-án pedig szentté avatták. (Meissonier, 2008)

2.3. A per

Jeanne d'Arc peréből fennmaradt jegyzőkönyv rendkívül értékes történelmi dokumentumnak számít, amely részletesen rögzíti Jeanne d'Arc 1431-es kihallgatásait és a bírósági tárgyalást. A per során a francia inkvizíció Jeanne-t boszorkánysággal és istenkáromlással vádolta, amiért állítólag kapcsolatban állt a gonosz szellemekkel és ellenséges erőkkel és eretnekséget követett el. (Horváth, 2003) A jegyzőkönyv részletesen lejegyzí a tárgyalások minden mozzanatát, beleértve Jeanne kihallgatását, válaszait és a vádak. Ez az egyik legfontosabb forrás Jeanne d'Arc életének és halálának megértéséhez, és a történészek és kutatók számára alapvető dokumentum a témában végzett munkájukhoz. A jegyzőkönyv segítségével betekintést nyerhetünk az akkori történelmi és jogi gyakorlatba és abba, hogyan használta fel az akkori egyházi és politikai hatalom a bírósági rendszert saját céljaira, és hogyan formálódtak a vádak Jeanne ellen a politikai és vallási konfliktusok kontextusában.

2. ábra. Jeanne d'Arc Orléans rehabilitációs eljárása - BM - MS. 1673. kb.1520

Amint a per megmaradt okmányaiból kiolvashatjuk, a kilenc hónapig tartó nehéz fogságban kimerült, írni-olvasni nem tudó Jeanne az egész per lefolyása alatt éles és ámulatba ejtően okos válaszokat adott a teológiai tudásszint szempontjából magasan fölötte álló bírácoknak. Csak kettőt idézek a fennmaradt iratokból, melyek jól mutatják, hogy a nyilvánvalóan csapdának szánt provokatív kérdésekre milyen egyszerű, őszinte és helytálló válaszokat adott:

„Ha egyszer a hangjaid azt mondták, hogy Isten megszabadítja Franciaországot, minek kellene még katonának?

A katonák harcolnak, de Isten adja a győzelmet.

Azt tartod-e, hogy a kegyelem állapotában vagy?

Ha abban vagyok, bárcsak megmaradnék benne! Ha nem, bárcsak Isten visszavezérelne kegyelmébe!”

Anouilh drámájában szinte szó szerint ezeket a mondatokat használja, így megállapítható, hogy a fennmaradt jegyzőkönyv, mint dokumentum, szolgált műve alapjául.

3. Jeanne d’Arc a képzőművészetben

Jeanne d’Arc cselekedetei inspirációként szolgáltak a művészek számára, személye nagy hatással volt a képzőművészetre, kiemelten a festészetre, — legyen szó üvegfestésről, vásznon vagy táblán történő alkotásról — valamint a szobrászatra. Egészen a 15. századtól napjainkig ihleti meg a művészeket rövid, ám jelentős élettörténete, szentsége, tisztasága, bátorsága. Inspiráló példa egy olyan fiatal lány a története, aki minden akkori normával szembe szállt: férfiruhát viselt, hadsereget vezetett, „hangokat” követett, hogy felszabadítsa szeretett hazáját. Fiatalsága, katonai tapasztalatlansága és női mivolta ellenére kihívta a hadsereg tiszteletét jószágával és tisztaságával. Ebből is következik, hogy rengeteg művész igyekezett meghagyni a nőiességét, még akkor is, amikor páncélban vagy csata közben ábrázolták.

Jeanne-t először 1429. május 10-én ábrázolták egy firkában, amit Clément de Fauquembergue készített a naplójában. Ez az egyetlen olyan ábrázolás, ami akkor keletkezett, amikor Jeanne még élt.

3. ábra: *Jeanne d’Arc* (Clément de Fauquembergue, 1429)

Egészen a 16. század közepéig kéziratokban és templomi freskókon örökítették meg, ezt követően már festményeken is ábrázolták őt. Az első szobrot 1854-ben François Rude alkotta

meg. Napjainkig több ezer műalkotás készült Jeanne D’Arc-ról, és várhatóan a jövőben is megannyi művész számára szolgál majd inspirációul.

3.1. Néhány műalkotás Jeanne D’Arc-ról

Ezt az olaj-vászon festményt John Everett Millais festette 1885-ben, ami az egyik leghíresebb művévé vált.

4. ábra: *Joan of Arc* (John Everett Millais, 1885)

Amint ránézünk az alkotásra, rögtön kiderül, hogy Jeanne Istenhez és a szentekhez imádkozik, mielőtt csatába indulna. Tekintetében az akaraterő mellé aggodás és szeretet vegyül. *„Noha páncélok viselésével megpróbálja eltávolítani női mivoltából az elemeit, Millais a nőiesség preraffaelita hagyományához ragaszkodik a piros szoknya szimbolikájával. Millais imádkozó pozícióba állítja Jeanne-t, kardját szorítva, de nem úgy, mint aki alázatos az Istene előtt, hanem úgy, mint aki készen áll a harcra.”* (Gray, 2017)

Az 5. ábrán bemutatott képet 1882-ben festette az angol preraffaelita művész Dante Gabriel Rossetti olajtáblára. Jeanne kardját feje mellé helyezve Istenre néz, tekintetében elszántság tükröződik.

5. ábra: *Joan of Arc* (Dante Gabriel Rossetti, 1882)

A festmény háttértörténete nagyon érdekes, de nem csak azért, mert ez a festő utolsó műve, hanem a művész halálának körülményei miatt is: *„Rossetti ezen a festményen dolgozott, miközben egy barátjának a Birchington-on-Sea-i házában szállt meg, hogy megküzdjön hanyatló egészségi állapotával. Alig néhány nappal azután, hogy befejezte, mindössze 53 évesen elhunyt. Egyszerűen a festőállandóján fekve találták meg. Ez a darab egy akvarellre épül, amelyet majdnem húsz évvel ezelőtt készített.”* (Heather, 2020)

Párizs egyik leghíresebb látványossága, Jeanne D’Arc lovas szobra, ami a Place des Pyramides-en található. 1874-ben avatták fel, mindössze néhány méterre onnan, ahol 1429-ben megsebesült.

6. ábra: *Joan of Arc* (Emmanuel Frémiet, 1874)

A francia-porosz háborúban elszenvedett vereség után kérték fel Frémiet-t, hogy készítse el az emlékművet, a remény jelképeként. Frémiet hosszasan tanulmányozta az akkori páncélzatot és fegyverzetet, hogy teljesen korhű módon tudja ábrázolni. Természetesen a lovak anatómiáját, azon belül legfőképp az izomzatát is tanulmányozta. (Anonym, In: unjourdeplusaparis.com)

Érdekessége, hogy ez a szobor másolat, amit felállítás után 10 évvel lecserélt a szobrász, Emmanuel Frémiet, mivel egy másik azonos szobor elkészítése közben változtatni akart pár apró részleten. Így kihasználva az 1898-ban történő metró építkezését, kicserélte, és már a másolatot húzták fel a helyére, ami a mai napig is látható. (Anonym, In: unjourdeplusaparis.com)

A szoborból összesen 36 darab készült, 16 eredeti és 20 másolat. Az első “eredeti” szobor (Párizs), megtalálhatóak például Portlandben, Philadelphiában, New Orleans-ban az Amerikai Egyesült Államokban, Nancyben, Franciaországban. Bár a Nancyben található másolat nem aranyozott felületű. (Anonym, In: unjourdeplusaparis.com)

4. Irodalmi feldolgozások

Ebben a fejezetben azt vizsgálom, hogy az orléans-i szűz alakja hogyan inspirálta az irodalmat, a különböző írók hogyan értelmezték és dolgozták fel Jeanne személyét és ebből kifolyólag milyen különböző interpretációk születtek a lány történetéről az évszázadok alatt.

4.1. Költészet

Az első írás, mely fennmaradt, még Jeanne életében keletkezett. Egy bizonyos Christine de Pizan francia író nő tollából való, aki 1429. július 31-én fejezte be a költeményt. A francia sereg ekkor sikert sikerre halmozott, a nép újra reményt kapott Jeanne személyében és felcsillant az esély, hogy véget érhet az egész országot kiszípolozó százéves háború. (Kennedy, 1977) Ebben a reményteli időszakban íródott a *Ditié* című költemény, melyben a költő nő magasztos hangnemben dicsőíti Istent és hálát ad a királynak és a szűznek. A vers A. J. Kennedy-féle angol fordítását kíséreltem meg magyarra fordítani.

Az író a XXXII. strófában így ír Jeanne-ról:

*„Et sa belle vie, par foy,
Monstre qu'elle est de Dieu en grace;
Par quoy on adjouste plus foy
A son fait. Car, quoy qu'elle face,
Tousjours a Dieu devant la face,
Qu'elle appelle, sert et deprie
En fait, en dit; ne va en place
Où sa devotion detrie.”*

Melynek durva magyarra fordítása:

*„És valóban, élete szépsége is ezt
bizonyítja: Isten kegyelmével megáldotta –
és ezért tetteit könnyebben elfogadják
valódinak. Mert bármit csinál, mindig
rászegezi a tekintetét Isten, akihez
imádkozik, és akihez fordul, és szóban és
tettben szolgál; s az odaadása soha nem
lankad.”*

Kutatásaim alapján arra jutottam, hogy Jeanne d'Arc alakja a költőket nem ihlette meg olyan mértékben, mint a regény és drámaírókat. Villon a *Ballada a hajdani hölgyekről* című versében két sort szánt neki:

“Hol van Jeanne d'Arc, a hős, a jó? Szent Szűz, egek uralkodója” (Szerb Antal Száz vers, Negyedik kiadás 117-119.) Geoffrey Grigson *Joan of Arc's Stone, Le Crotoy* című versére bukkantam rá, amelynek magyar fordítását szintén nem találtam meg, rábukkantam néhány ismeretlen eredetű, angol nyelvű versre, valamint Robert Southey 1857-ben kiadott angol nyelvű könyvének PDF változatára, amely balladai formában, dalszövegekben és rövidebb verses töredékekben reflektál Jeanne d'Arc személyére. Számomra meglepő volt, milyen kevésbé ihlette meg alakja a költőket. Gergely Ágnes *Johanna visszagondol* című versén kívül nem találtam a kortárs költészetben sem nyomát, hogy története és alakja témául szolgált volna. Gergely Ágnes versének utolsó, tizenötödik versszakában így ír:

*Utoljára a fény a fény hagy el
s hogy az a fény nem máglya fénye volt
ki tigris ugrat és bárányt terel
Ő látja át mert fényt csak Ő csiholt*

*Johanna visszagondol nincs mire
a kút mélyén felizzik Gileád
nem álmodhat nem alhat Nélküle
és erre nincsen balzsam ideát*

*angyalmagány és ölmeleg között
nagy hallgatású ablakok sora
a könyvesboltig vagy csak üldözött
a Szakadék is lehet tétova*

*elhagynak mind mert mindent hagyni kell
csak az a Fény csak az ne hagyjon el*

(részlet Gergely Ágnes: Johanna visszagondol című verséből)

4. 2. Próza

Mark Twain világhírű író olyan ifjúsági kalandregényeiről ismert, mint a *Tom Sawyer kalandjai* vagy a *Huckleberry Finn kalandjai*, de az író legjobb könyvének a sokak által még csak nem is ismert utolsó regényét tartotta, melyet Jeanne d'Arc életéről írt. Tizenkét év előkészítés és két év írás, ennyi időt töltött az orléans-i szűz történetével, aminek köszönhetően a katolicizmussal egész életében ellenséges író a kutatómunka végére Jeanne őszinte tisztelője és csodálója lett. Olyannyira, hogy a hősnő külső jegyeit saját lányáról mintázta regényében. (Gioia, 2018)

A mű olvasása közben egyértelművé vált számomra, milyen mélyen megérintette Twaint a szűz története. Ez a könyv tele van csapongó energiával és mindennek ellentmondó hősiességgel, amely még a huszonegyedik században sem ment ki a divatból. Mark Twain Jeanne d'Arc-ja sok szempontból közelebb áll Wonder Womanhez és Lara Crofthoz, mint Tom Sawyerhez. Azonban az ő főszereplőjének van egy nagy előnye a hollywoodi karakterekkel

szemben: valós történelemre alapoz és a szereplőt olyan értékek és eszmék éltetik, amelyek túlnőnek a szuperhős filmek és karaktereik történetén.

Ugyan Mark Twain könyve nem lett a legfelkapottabb művei közül, az író mégis pályafutása csúcának tartotta és a lelkesedése valóban minden oldalon érezhető a szűz iránt, hozzá kell tennem, hogy ezzel a csodálattal korántsem volt egyedül.

4.3. Drámák

A drámák közül elsőként 1596-ban William Shakespeare *VI. Henrik* című királydrámájában tűnik fel Jeanne alakja. Az az érdekes, hogy a többi feldolgozással szemben itt sokkal negatívabban jelenik meg a szűz karaktere. A francia boszorkánynak beállított kislány mágia segítségével győzi le Shakespeare története szerint az angolokat, Talbot holtteteme felett gúnyolja az elesett hőst, a bíróságon állapotosnak mondja magát, hogy kegyelemben részesüljön. Feltételezem, hogy ez annak is köszönhető, hogy Shakespeare a királynő pártfogoltjaként az angol korona érdekeit tartotta szem előtt és a francia lány hiteltelenségével az angol uralkodó házat kívánta erősíteni. Erre egyébként *III. Richárd* olvasásakor is láthatunk jeleket, de a dokumentarista szemlélet nem várható el Shakespeare-től. Ezt csak azért szerettem volna megjegyezni, mert épp Anouilh az, aki a dráma írása során törekedett a fennmaradt írásos bizonyítékok követésére, ahogyan a darab rendezője, Kéri Kitty is.

1801-ben fejezte be a német drámaíró, Friederich Schiller *Az orléans-i szűz* című művét, melynek a *Romantikus Tragédia (Eine romantische Tragödie)* alcímet adta. Schiller a drámában hangsúlyozza Jeanne d'Arc hitének és elszántságának jelentőségét és bemutatja, hogyan küzd a francia nemzetért, akár saját élete kockáztatásával is. "*Az orléans-i szűz*" dráma romantikus stílusban íródott és tele van szenvedéllyel, drámai konfliktusokkal és érzelmi intenzitással. Schiller képes volt mélyen analizálni Jeanne d'Arc karakterét és pszichéjét, miközben a dráma néhány jelenetében felvillantja költői fantáziáját és képzeletét. (Horváth, 2003)

Bertolt Brecht és George Bernard Shaw két olyan jelentős drámaíró, akik műveikben rendszeresen foglalkoztak társadalmi és politikai kérdésekkel. „*A vágóhidak Szent Johannája*” és a „*Szent Johanna*” című darabjaikban mindkét szerző kritikus szemmel vizsgálja az emberi lélek mélyét és a társadalmi struktúrákat. A következőkben a két művet összehasonlítva

vizsgálom meg, hogy miként ábrázolják a főszereplő hősnőt, és hogy milyen társadalmi és politikai üzeneteket közvetítenek.

Az emberi hős és az ideológiák konfliktusa

Véleményem szerint Bertolt Brecht és G. B. Shaw főszereplője egyaránt erős, elkötelezett és idealista karakter. Mindkét esetben a hős önálló, belső értékei és meggyőződése alapján cselekszik. A drámák olvasása közben azt figyeltem meg, hogy a két drámaíró megközelítése azonban különbözik a hős ábrázolásában. Brecht az általa kifejlesztett epikus színház eszközeivel a távolságtartást és a reflektív megközelítést hangsúlyozza, míg Shaw inkább a karakterpszichológiára és az érzelmi azonosulásra épít. Ennek következtében Brecht Johanna karaktere kevésbé személyes, inkább eszközként funkcionál, aki társadalmi problémákat és konfliktusokat szimbolizál.

A társadalmi és politikai kontextus

Mindkét drámaíró műve jelentős társadalmi és politikai kritikát tartalmaz. Shaw a történelmi kontextusban mutatja be Johanna történetét és rámutat az elnyomás és a hatalommal szembeni küzdelem fontosságára. Brecht viszont a modernitás és a kapitalizmus kritikáját helyezi előtérbe, emellett a munkásosztály és a társadalmi igazságosság ügyét hangsúlyozza.

Az esztétikai megközelítés

Brecht és Shaw stílusában és megközelítésében is jelentős különbségek vannak. Brecht az általa kifejlesztett elidegenítési technikákat alkalmazza, hogy megszakítsa a néző érzelmi azonosulását a cselekménnyel, és helyette gondolkodásra készíti őket. Shaw viszont hagyományosabb drámai technikákat alkalmaz, hogy a nézőket a karakterek érzelmi világával azonosulásra ösztönözze és így mélyebben bevonja őket a történetbe. Sőt a negatív szereplőket, mint a főpapokat is felruházza valami pozitívval: általában művelt, széleslátókörű emberek, és valóban meg akarják menteni Johanna lelkét, nem gonoszságból égetik meg, hanem egyszerűen a feudális egyház érdekei miatt. (Csőregh, 2001)

Brecht és Shaw *Szent Johanna* című drámái szerzőjük egyedi stílusát és politikai megközelítését tükrözik. Mindkét mű mélyreható társadalmi és politikai kritikát tartalmaz, és megkérdőjelezi az emberi lélek és az ideológiai elkötelezettség kettősségét. Brecht és Shaw művei a drámaírók mesterei munkáját tükrözik, és szerintem mai napig relevánsak maradnak a társadalmi és politikai problémákra való reflektálás szempontjából.

Jean Anouilh (1910. június 23. Bordeaux, Franciaország – 1987. október 3., Lausanne, Svájc) drámaíró, a francia színház egyik legerősebb egyénisége volt íróként és nemzetközi hírnevet szerzett. (Csőregh, 2001) Anouilh jellegzetes technikái közé tartozik a darabon belüli játék, a flashback és flash forward, valamint a szerepcseré. 1953-as drámája a *L'Alouette* címet viseli, mely annyit jelent: *A pacsirta* és Jeanne d'Arc életét dolgozza fel. Véleményem szerint Anouilh drámája sokkal inkább a reális és kritikus megközelítést alkalmazza, mint a romantikus hőstörténetet. A drámában Anouilh rámutat Jeanne d'Arc emberi gyengeségeire és a politikai manipulációra, ami befolyásolja életét és tetteit. Művéhez a pert választja sorvezetőként, mely szerintem egy nagyon jó írói és dramaturgiai döntés, hisz a per kitűnő keretrendszert kínál: egy tárgyalás már önmagában egy „színházi előadásnak” felel meg. Meg van a maga rituáléja: bevezető, konfliktus, csúcspont és katarzis. Innen idéződnek meg a lánnyal történetek, szépen felgöngyölítjük az életét a vádak és vallomások mentén. G. B. Shaw drámájával ellentétben Anouilh nem foglalkozik Jeanne rehabilitációjával és szentté avatásával. Szereplői emberek és árnyaltak: még a legellenszenvesebb karakterek is megmutatják emberi oldalukat, ahogy a gyermeki naivitást és tisztaságot megtestesítő Jeanne megérinti a lelkiismeretüket. Anouilh igyekszik történelem-hű lenni, előszeretettel használja a per jegyzőkönyvét, mint forrást, számos mondatot emel be drámájába szó szerint, ugyanakkor reflektál saját kora társadalmi problémáira is. Az író pár finom, de egyértelmű jelzéssel utal a műben a második világháború szörnyűségeire: például az Inkvizítor szereplő számára egy olyan monológot írt, melyben a mindennekfelett álló eszmét emlegeti, és könyörtelen tisztogatásokról beszél, egy másik szereplő, a Kanonok a gonoszról beszélve úgy fogalmaz: az ördög minden nyelven ért, de a *hébert* különösen kedveli. Kéri Kitty a mi előadásunk rendezése során ezeket a mondatokat a mára értelmezve kérte, hogy a játékunkkal reflektáljunk az aktualitás jelenségekre.

5. Zenei és filmes feldolgozások

5.1. Az oratórium

Számos zenei művet ihletett az orléans-i szűz élete, több opera is született a történetéről. Talán a két legismertebb: Pyotr Ilyich Tchaikovsky *Az orléans-i szűz (1878)* és Giuseppe Verdi *Jeanne d'Arc (1845)* címet viselő operája. Emellett mai világsztárok is megénekeltek a hőstetteit, mint például a brit zeneszerző Elton John 2002-es *Did anybody sleep with Joan of Arc?* című számában vagy Madonna, akinek 2015-ös *Rebel Heart („Lázadó Szív”)* albumában a *Joan of Arc* címet viseli az egyik zeneszám. A következőkben az orléans-i szűz történetéről szóló oratóriumot szeretném részletesebben elemezni. Kozma András tanárom volt olyan kedves, hogy rendelkezésemre bocsátotta a Vidnyánszky Attila által rendezett előadás felvételét, így az arról alkotott véleményemet és gondolataimat közzé teszem. Sajnos a Jeanne személyével kapcsolatos kutatásom, a szereppel történő azonosulásom az előadások alkalmával, mindezek által az érintettségem miatt nem sikerült objektívnek maradnom. Ennek köszönhetően az „előadás elemzésem” stílusában inkább személyes hangvétellű, ugyanakkor reményeim szerint mégis elemző kritikaként értelmezhető.

A két francia művész: Paul Claudel zeneszerző és Arthur Honegger szövegíró közös alkotása az 1935-ös *Johanna a máglyán (Jeanne d'Arc au bucher)* címet viselő oratórium, melyet a magyarországi színházak közül legutóbb 2013-ban a budapesti Nemzeti Színház tűzött műsorra Vidnyánszky Attila rendezésében. Az oratórium a bírósági tárgyalás vége és a máglyahalál közötti időszakban ábrázolja Johannát és élete fő állomásait visszaemlékezésekben idézi fel. Számomra problematikus, hogy Claudel és Vidnyánszky a történet helyett annak eszmei mondandóját helyezi középpontba. A napnál is világosabb, hogy ki a jó és ki a rossz: az egyik oldalon áll a bíróság, amelynek tagjai ostoba, gonosz véglények, míg velük szemben a tiszta, igaz, szenvedő és ártatlan, már életében is szent Johanna. Vidnyánszky Attila rendezésében a hatalmas cirkuszt idéző díszletelemek és jelmezek között eltűnik az ember. (Az előadás díszlet és jelmeztervezője: Oleksandr Bilozub.) Helyenként az előadás ízléstelenül aktualizál: az egyik jelenetben például hatalmas kártyákon, bár eléggé alul világítva, jelennek meg az Európai Unióhoz köthető politikusok karikatúrái, akik részesei a nagy, hatalmi machinációnak. A férfi táncosok a hatalmas kártyákkal a kezükben félreérthetetlenül közösülést imitálnak Johanna feje felett. Értelmetlen, ízléstelen és öncélú túlzásnak tartom. De az egész rendezésére jellemző a szájbarágás és a mindent megmutatás. Pedig van, ami jobb lett volna, ha felfedetlen marad (például az állat jelmezek hímtagjai). Az előadás legfőbb hiányossága,

hogy nem tudom, mit gondol, mit érez Udvaros Dorottya, Bodrogi Gyula vagy éppen mit gondolnak Bozsik Yvette táncosai, nem látom azt a hittel teli jelenletet, ami minden előadásnál fontos, de Jeanne d'Arc történetél egyenesen elhagyhatatlan. Így viszont egyszerű dekorativitássá, erődemonstrációvá válik sok minden, aminek lélektől lélekig kellene hatnia.

Az ilyen drámai jelenetek ábrázolása gyakran kiváltja a nézők különböző reakcióit, és nem mindenki számára kellemes vagy elfogadható a megjelenítés módja. Az előadások, különösen azok, amelyek történelmi vagy ikonikus személyek életét dolgozzák fel, sokszor határon mozognak a művészi kifejezés és az ízlésség között. Fontos, hogy kritikus szemmel közelítsünk ezekhez a produkciókhoz és nyitottak legyünk arra, hogy megvitassuk azok hatásait és jelentőségét. Számomra az objektív látásmód nagyon nehéz volt itt, akár csak Luc Besson filmes feldolgozásánál, amellyel a következő alfejezetben foglalkozom.

Jeanne d'Arc története a zenészekre is nagy hatást gyakorolt, de a legtöbb adaptáció a film-és színházművészetben született róla. Elsőnek a kinematográfia területét vizsgálom meg, majd áttérek pár jelentős hazai színházi előadás elemzésére. Több, mint negyven filmes és televíziós feldolgozást ihletett a szűz élete. Az első még 1898-ban készült Georges Hatot rendezésében, de például George Méliés, a némafilmek első történetmesélő rendezője is filmvászonra vitte az orléans-i szűz életét *Jeanne d'Arc* címmel. Két jelentős filmet emelek ki, melyek egészen eltérő végeredményt mutatnak ugyanazon téma feldolgozásában.

5.2. Carl Theodor Dreyer "*The Passion of Joan of Arc*"

Dreyer filmje a némafilm korszak egyik mesterműve, amely mélyen megragadja Jeanne d'Arc történetének lényegét és érzelmi mélységét. A film Jeanne d'Arc perének és máglyahalálának történetét dolgozza fel, hangsúlyozva a koncepció per és az ítélet születésének drámai mozzanatait. Dreyer egyetlen napot örökít meg a szent életéből, a per napját, ami erős és feszült atmoszférát teremt a néző számára.

Dreyer rendkívül kísérletező módon alkalmazta a kamerakezelést és a vágástechnikát a filmjében. A gyakori közelik és a színészek arcainak kifinomult megvilágítása kiemelik az érzelmeket és a belső vívódásokat, miközben a gyakori váratlan plánváltások a nézőt közvetlenül a cselekmény középpontjába helyezik. (Castle, 2005)

Maria Falconetti Jeanne d'Arc alakját rendkívüli érzékenységgel és intenzitással jeleníti meg. A színésznő arcának kifejező ereje és a csendes jelenetekben megnyilvánuló érzelmi mélység emlékezetessé teszi alakítását.

Ahogy Keresztury Dezső írja a Filmvilág újságban megjelent kritikájában, Dreyer és alkotótársai mindent ki tudtak fejezni szavak nélkül. Ez a film csorbíthatlan szépséggel élte túl a filmművészet átalakulását. (Keresztury, 1963) És valóban, a majdnem száz évvel ezelőtt készült alkotás még ma is megrendíti és elgondolkodtatja a nézőt.

5.3. Luc Besson: *Jeanne d'Arc - Az Orléans-i szűz*

Dreyer filmjétől merőben különböző, de szintén jelentős Jeanne d'Arc feldolgozás a kinematográfiában Luc Besson francia filmrendező adaptációja, melyben Milla Jovovich orosz-szerb származású színésznő alakítja a címszereplőt. Az 1999-es filmben Besson igyekszik a történelmi eseményeket szórakoztató kommersz köntösbe bújtatni: az első pár percben egy szöveges bevezetővel le is tudja a történelmi háttérrel, majd jöhet az amerikai akciófilmekre hajazó rész. Ahogy az oratórium-előadás megtekintése során, itt sem tudok teljesen objektívan fogalmazni, bár tisztelem az alkotók művészi szabadságát, de a téma ismeretében egészen más a kialakult véleményem Jeanne d'Arc története, személyisége és hite kapcsán.

Véleményem szerint Luc Besson nem árnyalja eléggé a karaktereket. A minden porcikájában angyali kis Jeanne a szemünk láttára traumatizálódik: a végletekig gonosz és állatias angolok felgyújtják a faluját, betörnek a házukba, megölik, majd megerőszakolják nővérét. Ízléstelen túlzásnak tartom ezt a jelenetet, habár kétségkívül a rendező ezzel kívánta megalapozni és megmagyarázni Jeanne angolgyűlöletét és indítékát a későbbi hőstetteihez. Azért is tartom ezt rossz rendezői lépésnek, mert ezzel a lány gyermeki tisztaságtól, igazságérzettől és Istentől vezérelt tettei egyszerű bosszúállássá korcsosulnak.

A Jeanne-hoz szóló hangokkal egyébként is szkeptikus Besson inkább mintha a lány lelkiismeretét jelenítené meg, amely hol fekete farkasként, hol sziklatrónon ülő fiúgyermekként, hol ijesztően kékszemű és cseppet sem barátságos Jézusként tűnik fel.

A cselekmény látványos képkockákkal pörög a szemünk előtt, gyönyörű tájak, korhű jelmezek, vérben, csonkításban nem szükölködő csatajelenetek. Mindössze a lényeg vész el: a reményt, jóságot és bátorságot képviselő okos parasztlány. A Milla Jovovich által alakított Jeanne d'Arc az esetek nagy többségében őrült, kezelhetetlen, hisztérikus gyermek vagy

szempilla rebesgető ajakbiggyesztő topmodell. De semmiképpen sem egyszerű parasztlány. Besson megfosztja a nézőt a hősnővel való együttérzéstől. Ahelyett, hogy megértenénk és felbátorodnánk Jeanne tetteit látva, inkább megszeppenve és két lépést hátra lépve nézzük, ahogy a „megbokrosodott csikó” csapong. Nehéz elhinni, hogy a franciák belé vetették volna minden maradék hitüket, aki a film elejétől kezdve borult elméjű mániákus látszatát kelti. Természetesen elképzelhetőnek tartom, hogy a több hónapig tartó per végére kissé megtört és megzavarodott Jeanne d’Arc, de olyan egyenes és okos válaszokat adott a ránk maradt jegyzőkönyv szerint, hogy finoman szólva is butaság lenne elmeháborodottnak titulálni.

A film utolsó harmadában tűnik fel egy sötét csuhába öltözött alak, aki Jeanne lelkiismeretét, tudatalattiját hivatott megszemélyesíteni. A Dustin Hoffmann által alakított csuhás higgadtan, egyszerűen és hidegen képviseli az észérveket, melyek Jeanne tetteinek Isten által való vezéreltségét kérdőjelezzik meg. A kétségbeesett lánnyal együtt a néző is (ha eddig nem tette volna) elbizonytalanodik a kérdést illetően. Hoffmann kitűnően képviseli mindazt, amit karaktere megkövetel: egy erős racionális ellenpólust a megfoghatatlan „csodával”, „Istennel”, „hittel”, vagyis a *megmagyarázhatatlannal* szemben. A gond csak az, hogy Besson adósa maradt a csodának, és abba a hibába csúszott, hogy megpróbált valami felfogható magyarázattal szolgálni, ezzel összetörve a misztériumot.

6. Előadások

Ha csak a magyarországi színházi előadásokat vizsgáljuk, számos kitűnő színésznő játszott el Jeannet az évek során. Csak néhányat említenék: Psota Irén, Törőcsik Mari, Gobbi Hilda, Csomós Mari, Kútvolgyi Erzsébet, Bajor Gizi, Csákányi Eszter, Egri Kati. Ahány előadás annyi féle Johanna-alakítás. Mindenki mást domborít ki az orléans-i szűz karakterében: ártatlan törekenységét, makacs és engedetlen gyermek mivoltát, briliáns elméjét, elrejtett nőiségét. A fent említett színésznőkkel sajnos nem találtam interjút Jeanne alakításukkal kapcsolatban, viszont három mai fiatal színésznő nyilatkozatait a szűz szerepének alakítása kapcsán összehasonlítottam.

Mészáros Blanka a Hegymegi Máté által rendezett *Jeanne d'Arc – a jelenidő vitrinében* című előadásban alakíthatta Jeanne szerepét, melyet a budapesti Katona József Színházban mutattak be 2018-ban. Bánfalvi Eszter 2011-ben a Nemzeti Színház *Szent Johanna* című előadásában játszotta el az orléans-i szűz szerepét, melyet Alföldi Róbert rendezett, míg Trokán Anna ugyanebben az évben a Kéri Kitty által színpadra állított *Jeanne d'Arc (A pacsirta)* című előadás főszereplőjeként lépett színpadra a Veszprémi Petőfi Színházban.

Mészáros Blanka, mikor a darab üzenetéről kérdezték az összefogás és a (bármiben való) hit fontosságát emelte ki. Azt is hangsúlyozta, hogy Jeanne története azért is fontos példa a ma emberének, mert igenis felelősséggel tartozunk az utánunk következő nemzedék jövőjéért és igenis ki kell állni bizonyos jó ügyek mellett, nem lehet a sötétben meghunyászkodni. (L. Horváth, 2018) Bánfalvi Eszter szerint a mindenkori nézőnek azt kellene megtanulnia Jeannetől, hogy hogyan lehet önazonosnak maradni, képviselni a saját gondolatainkat és mellette bátran kitartani, valamint vállalni mindezek következményét. (Rick, 2011)

A szűz karakterének megformálásáról Trokán Anna azt mondta: nem lehet besározni, nem lehet *keményre játszani*, Anna evidenciának kezelte, hogy a szűzhöz valóban Isten szól, de azt is hozzátette: Jeanne egyszerű parasztlány és a szerep megformálásakor igyekezett a szentet minél emberibben ábrázolni. (Janni, 2011) Érdekes, hogy mind három színésznő arról számolt be, hogy a próbafolyamat nagyon nagy hatással volt a személyükre. Mészáros Blanka, aki magát nem vallja vallásos embernek elkezdett esténként imádkozni a próbafolyamat alatt, (L. Horváth, 2018) Trokán Anna pedig úgy fogalmazott, hogy *az előadáson rajta volt Isten keze*. (Janni, 2011) Ami a hitemet illeti, elég szemérmes ember vagyok, de azt gondolom itt muszáj, hogy megemlítem: amíg a mi előadásunkat próbáltuk Sopronban nekem is volt részem

pár különös szakrális élményben. Ennél többet nem kívánok megosztani, mert gyermekded tündérmeséknek tűnnének. Inkább megtartom magamnak.

A következőkben két modern, bátor és vastag ecsetvonásokat alkalmazó színházi rendezésről írok.

6.1. Alföldi: Szent Johanna

Kozma András tanárom a rendelkezésemre bocsátotta az előadásról készült felvételt, így lehetőségem volt megnézni Alföldi Róbert 2011-es Szent Johanna rendezését. A budapesti Nemzeti Színház előadása, mint általában a hazai színházak G. B. Shaw drámáját veszi alapul. Az előadásban Nádasdy Ádám új fordítását használják, amely jól mondható, modern és frappáns.

Alföldi Róbert (aki az előadás látványtervezője is egyben) színpadképe letisztult, minimalista: egy szinte teljesen üres színpadra rendezte a darabot. A dráma iróniája, szarkazmusa kitűnően működik az előadásban. Látszik, hogy az alkotók érzik-értik a politika-, hatalom- és egyházkritikus írás élet és humorát. Érdekes, hogy Luc Besson-hoz hasonlóan Alföldi Róbert rendezésénél is a csoda marad el. Azonban az, hogy a "csoda" elmarad az előadásokban, érdekes reflexióra ad okot. Talán ez arra utalhat, hogy a narratíva vagy a rendezési stílus nem teljesen találja meg a nézőkkel való rezonanciát, vagy hogy az előadások egy másik, kevésbé személyes és közvetlen érzelmi hatást kívánnak elérni, amely inkább elgondolkodtat, mintsem, hogy lenyűgözzön. Az ilyen típusú művészeti alkotások gyakran szándékosan kerülnek a konvencionális "csodát", hogy helyette mélyebb, komplexebb üzeneteket közvetítsenek.

Bánfalvi Eszter játéka letisztult, egyszerű és hiteles: egy szerethető, kissé estlen Johannát mutat be, akivel könnyen azonosulunk, szinte már túlságosan is „egy közülünk”. Valami erős jellemet vagy szuggesztív jelenléte, tüzet hiányoltam. Különös rendezői (vagy színészi) döntés, hogy Johanna, mikor a dráma szereplőit igyekszik meggyőzni egyfajta elemelt, túlkölésszerű szónoklásba kezd, amibe sokszor bele is fárad. Ezzel az egyhangon kántált „toborzóval” azt éri el a rendező, hogy a „mit mond” -ról a „hogyan mondja” kérdésre irányul a néző figyelme. Mintha Johanna tudatosan vagy ösztönösen az egyszerű, „hangosan mondom, igazam van” propagandát alkalmazná.

Az előadás egyik csúcspontja a Fodor Tamás által alakított francia püspök és a két angol (Kulka János és Znamenák István) tárgyalása, melyben hosszan, fondorlatosan megbeszélik, hogy és miként teszik el az útból Jeannet. A tárgyalás egy hosszú asztalnál, laptopokkal a tárgyalók előtt zajlik. A rendező talán azt akarta ezzel a modern színpadképpel közölni, hogy ez ma sem zajlik másképp. Johanna, Alföldi rendezésében hatalmi játszmáknak kiszolgáltatott egyszerű bábu, aki ráadásul nem is igazán nagyformátumú.

Számomra ez volt az előadás üzenete, meg persze az, hogy a világi és egyházi hatalmak képviselői különböző mértékben bölcsek és önzőek, hogy az ember a történelem nagy eseményeihez képest kicsi és jelentéktelen. Alföldi rendezése tiszta, akár a színpadképe. Johanna halála nyomasztó, de visszatérésének lehetősége még inkább. Mert az emberek, ahogy az az utolsó jelentből kiderül: inkább a halott szentet, mint az eleven hitet választják.

6.2. Mohácsi: Johanna, avagy *Maradjunk már emberek*

A Mohácsi-testvérek fogták a mindenki által ismert Johanna-mítoszt, és jól megforgatták saját formavilágukban. Elsőként 2020-ban mutatták be Szegeden, Mohácsi János rendezésében. Két évvel később a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem magyar színművészeti karán rendezte meg az elsőéves magiszter színészhallgatóknak. Az erről a vizsgaelőadásról készült felvételt módomban állt megnézni. A következőkben erről az élményemről írok.

A történelmi múlt adja az előadás tematikai gerincét. Ezt Mohácsi kedvére dúsítja nyelvjátékokkal, átírásokkal, belső, saját műveire visszaülő poénokkal és persze sok-sok káromkodással. Az előadás formai kereteit egy kitűnően megkomponált főként ütős szólamokból, orgonakíséretből és énekből álló zene adja, melyet Kovács Márton szerzett. Igazi egyetemi vizsgaelőadásról van szó, ahol a közösség ereje, az egymásra figyelés különös fontossággal bír. A játzó egyetemi hallgatók cserélgetik egymás közt a szerepeket és a „hangszereket”, utóbbiak főleg ládából, bádogedényekből, szedett-vedett bútorokból állnak. Jeanne gyermekkorától indul a darab és lineárisan halad előre az időben. Az előadás erőssége mindenképp a pörgő, pontos zeneiség, mely nem csak a hangszereknek, hanem a hömpölygő mai szövegnek is köszönhető, illetve a kitűnő ritmusérzéknek, mellyel megrendezték a darabot.

Mohácsiék fő problematikaként az orléans-i szűz férfitársadalomban való érvényesülését emelik ki a mítoszból: azokra a szituációkra helyezik a hangsúlyt, amelyekben a lány megpróbál kitörni és érvényt szerezni a maga akaratának egy patriarchális társadalmi rendszerben. A darab számomra legmeglepőbb és legbátrabb vállalása, amikor Jeanne maga

választja a máglyahalált, mert meglátja, milyen lehetne az élete, ha szabadon engednék. És ez nem az a perspektíva, melyet G. B. Shaw drámája végén Johannának kínálnak: életfogytiglan kenyéren és vízen élni egy börtöncellában. Nem, ez egy egészen hétköznapi huszonegyedik századi család megrendítően pontos vacsorajelenete: egy pitiáner „*vacsora közben menjen a tv vagy sem*” konfliktusból olyan családi veszekedés robban ki, melyben olyan kegyetlen mondatok hangoznak el Johanna képzeletbeli gyerekei szájából, hogy a nézőnek belefacsarodik a szíve. Mohácsi Johannája inkább választja az elveket és az égetést, mint a megalkuvást és az élethazugságokban nem szűkölködő családi életet. Kicsit Ibsen *Nórája* jutott eszembe erről a jelenetről. Az utolsó jelenetben kicsit didaktikus hatást kelt, ahogy a színészek frontálisan szembesítik a közönséget azzal, hogy nem érdemes ellenszegülni és harcolni az igazságért, mint egy negatív tanulságaként az előadásnak.

7. Saját tapasztalatok összegzése *A pacsirta* előadás próbafolyamata alapján

A szakdolgozatom témájában végzett kutatómunkám még 2023 májusában elkezdődött, mikor elkezdtem készülni Jeanne d'Arc szerepére. Kutatásom célja Jeanne személyének megismerése és megértése volt. Ez egy történelmi személy esetében egészen más, mint mikor egy fiktív karaktert szeretne a színész minél hitelesebben felépíteni, hiszen a darab szövegén kívül rendelkezésünkre állnak a különböző történelmi források és dokumentumok is. A túl sok információ nem mindig segítség. Például Jeanne esetében egymásnak ellentmondó állításokba ütköztem: hatszáz év alatt nagyon sok legenda alakult ki a lány személye körül, attól függően épp mire volt szüksége annak a kornak, vagy épp milyen üzenetet akart kifacsarni egy-egy történész, filozófus az orléans-i szűz történetéből. Összességében mégis élveztem a különböző megfejtések olvasását, mert ha nem is közvetlen az írások által, de a Jeanne kutatásával töltött idő miatt mégiscsak egyre közelebb kerültem a lányhoz.

Anouilh drámája olvasmányának is izgalmas és a többi drámai adaptációval ellentétben nem forgatja Jeanne tetteit és mondatait saját kontójára. Nem kíván világmegváltó magyarázattal szolgálni, bízik a történet erejében és ezt nagyon jól teszi.

A próbafolyamat alatt én is a lehető legnagyobb bizalommal és alázattal fordultam a karakteremhez, a történethez és a rendezéshez. Egy színész és a rendező kölcsönös egymásba vetett bizalma nélkülözhetetlen egy próbafolyamat során. Ez nem azt jelenti, hogy nem voltak kétségeim és kérdéseim. Véleményem szerint a válaszok keresése a felmerülő kérdésekre nagyban hozzájárul a szerep mélyítéséhez és színesítéséhez. Ezek a kérdések élőszövekként épülnek be a színész alakításába és a válaszok estéről estére születnek. Legalábbis én arra törekszem, hogy minden előadás alkalmával „magamra vegyem Jeanne keresztjét” és estéről estére megbirkózzak a feladattal így elkerülve az átélés rutinná való korcsosulását. A rendező, Kéri Kitty azt mondta a játszó színészeknek bemutató után: ennél az előadásnál egy dologra figyeljeteK, ne váljon rutinná, mert akkor a legfontosabb veszik ki belőle: az előadás lelke.

Az előadás próbafolyamata alatt szerzett tapasztalataimat az első számú mellékletben megtalálható Próbanapló fejezetben fejtem ki, melyben többek között leírom, hogyan építettem fel Jeanne karakterét, és beszámolok az előadás létrejöttéhez vezető útról a megkereséstől egészen a főpróbahétkig.

8. Összegzés

Dolgozatom végéhez érve különös megállapításra jutottam: minél többet kutattam az orléans-i szűz történetéről és az általa ihletett feldolgozásokról, annál több és több olyan aspektusra bukkantam, amit érdemes volna mélyebben megvizsgálni. Most, hogy szakdolgozatom befejezéséhez érkeztem, csak most kezdem sejteni, miről is kellett volna írni. Számomra megdöbbentő felfedezés volt, hogy a magyar színházak pár előadás kivételével szinte mindig G. B. Shaw drámáját dolgozzák fel, ha az orléans-i szűz életét kívánják színpadra vinni. Az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet hivatalos honlapján (<https://szinhaztortenet.hu/>) jegyzett hazai prózai előadásokat vizsgálva az elmúlt száz évben 40 Jeanne d'Arc életét feldolgozó színpadi előadás született: ebből 33 G. B. Shaw, 3 Jean Anouil, 2 Bertolt Brecht és 2 egyéb szerző drámája alapján. Hogy miért Shaw írásához nyúlnak a legtöbben, az számomra egyelőre rejtély marad, oka lehet a mindenkori politikai és kultúrpolitikai háttér, amely hatással lehetett a huszadik században a színházak repertoár építésére, de azt is megkockáztatom, hogy G. B. Shaw darabjai nagyobb népszerűségnek örvendtek Magyarországon.

Arra a kérdésre, hogy miben rejlik a szűz történetének ereje, röviden azt válaszolnám, hogy magában Jeanne-ban. Hosszabban válaszolva pedig: az általam megvizsgált adaptációk alapján arra a következtetésre jutottam, hogy az orléans-i szűz története olyan egyetemes, örökérvényű igazságokat tartalmaz, melyek a világ bármely részén, bármikor aktuálisak lehetnek a mindenkori ember számára. Bármerre sodródjunk, a történelemben mindig lesznek az eszme oltárán az emberséget feláldozó Inkvizítorok, a hatalmi oldalak között hintázó és megalkuvó Cauchonok, magukban kételkedő, kishitű Károlyok, de mindig lesznek Jeanne-ok is, akik visszairányítják figyelmünket a legegyszerűbb ugyanakkor olykor a legszükségesebb értékekre: a józan paraszti észre, az egyszerű emberi jóságra és a hitre. Hitre önmagunkban, a másikban, a közösség erejében, vagy ha úgy tetszik Istenben.

Hermann István írja *A személyiség nyomában* című könyvében: akinek igaza van, azt mindig nehéz szeretni, hiszen csak akkor követik, ha már nincs más választás. Vannak olyan esetek, amikor kell valaki, akárki, aki kimond egy szót, amelybe bele lehet kapaszkodni, mint egy szalmaszálba. Jeanne d'Arc a saját korában így vált az utolsó szalmaszállá, amibe bele lehet kapaszkodni, de amint kievickéltek a partra, a szalmaszál fölöslegessé válik és eldobják. (Hermann, 1972) De rosszul tesszük, ha az inséges időkben ölbe tett kézzel várjuk azt az utolsó

szalmaszálát, a mindenkori Jeannet, aki majd bátor lesz helyettünk. Én nem vagyok Jeanne d'Arc, de igyekszem tanulni tőle, és a szakmám segítségével másoknak is átadni, amit az ő története által kaptam, mert tudom, hogy valahol mindenkiben van egy kicsi Jeanne, aki arra vár, hogy bátor lehessen.

Végezetül szeretném megköszönni Kozma András tanár úrnak és Drunek Sára, marosvásárhelyi színészhallgatónak, hogy segítségemre voltak és a rendelkezésemre bocsátották a szükséges előadásfelvételeket, a családtagjaimnak, akik vigyáztak a kislányomra, amíg nagy nehezen, de megírtam a szakdolgozatomat és végül, de nem utolsó sorban Kéri Kitty tanárnőmnek, aki rendezőként megajándékozott ezzel a gyönyörű szereppel, konzulensként végig kitartóan segítette a munkámat, és emberként hitt bennem, akkor is, amikor én nem. Köszönöm.

9. ábra: Rombai Péter fotója a Soproni Petőfi Színház előadásáról

Irodalomjegyzék

Könyvek:

- Csőregh László, Hanzséros György, Lengyel Dénes, Megyer Szabolcs, Seres József, Timár Györgyné (2001): *Irodalmi művek elemzése*. Nyíregyháza: Black & White Kiadó
- Engel Pál, Granasztói György, Sággy Marianne, Sz. Jónás Ilona, Klaniczay Gábor, Magyar István Lénárd, Molnár Péter, Nagy Balázs, Niederhauser Emil, Sahin-Tóth Péter, Székely György (2004): *Európa ezer éve, A középkor, II. Kötet*. Budapest: Osiris Kiadó
- Hermann István (1972): *A személyiség nyomában*. Budapest: Magvető Kiadó
- Georges Duby, Andrée Duby (1989): *Jeanne d’Arc pere*. Budapest: Európa Könyvkiadó
- Horváth Barna (2003): *A géniusz pere, Szókratész – Johanna*. Máriabesnyő-Gödöllő: Attraktor Kft. 121-130
- Marina Warner (1981): *Joan of Arc, The Image of Female Heroism* Berkeley- Los Angeles: University of California Press 77
- Szerb Antal (2007): *Száz vers*, Negyedik kiadás Budapest: Magvető Kiadó 117-119

Elektronikus források:

- Anonym: *The secret story of Joan of Arc’s statue* In: unjourdeplusaparis.com, URL: <https://www.unjourdeplusaparis.com/en/paris-insolite/statue-jeanne-darc-place-pyramides> (Utolsó letöltés: 2024. 04. 28.)
- A. J. Kennedy, K. Varty (1977): *Society for the Study of Medieval Languages and Literature* In: Jeanne-darc.info, URL: <https://www.jeanne-darc.info/contemporary-chronicles-other-testimonies/christine-de-pizan-le-ditie-de-jehanne-darc/> (Utolsó letöltés: 2024. 04. 20.)
- Donald O’Reilly (1998): *Hundred Years’ War: Joan of Arc and the Siege of Orléans*. In: Jeanne-darc.info, URL: <https://www.jeanne-darc.info/articles-essays/hundred-years-war-joan-of-arc-and-the-siege-of-orleans/> (Utolsó letöltés: 2024. 04. 19.)
- Etienne Robo (1951): *The Holiness of St. Joan of Arc, Booklet based throughout on a critical reading of the original sources*. In: Jeanne-darc.info URL: <https://www.jeanne-darc.info/articles-essays/the-holiness-of-st-joan-of-arc/> (Utolsó letöltés: 2024. 04. 19.)
- Gergely Ágnes (2002): *Johanna visszagondol, KORTÁRS Irodalmi és kritikai folyóirat* 2002. 46. évf. 9. sz. URL: <http://epa.niif.hu/00300/00381/00061/gergely.htm> (Utolsó letöltés: 2024. 04. 28.)

- Gray, Wendy (2017. június 2.). *Joan of Arc as Artistic Muse*. In: Daily Art Magazine. URL: <https://www.dailyartmagazine.com/joan-arc-culture-artistic-muse/> (Utolsó letöltés: 2024. 04. 19.)
- Heather (2020. augusztus 20.). “*Joan of Arc*” by Dante Gabriel Rossetti. In: Daily Dose of Art . URL: <https://www.myddoa.com/joan-of-arc-by-dante-gabriel-rossetti/> (Utolsó letöltés: 2024. 04. 19.)
- Janni Anikó (2011): *Jeanne d’Arc a Játékszínben*, In: vehir.hu URL: <https://vehir.hu/cikk/10251-jeanne-darc-a-jatekszinben> (Utolsó letöltés: 2024. 04. 23.)
- Joshua J. Mark (2019): *Jeanne d’Arc*. In: World History Encyclopedia, URL: https://www.worldhistory.org/trans/hu/1-16982/jeanne-darc/#google_vignette (Utolsó letöltés: 2024. 04. 18.)
- Keresztury Dezső (1963): *Nagy filmek idézése, Carl Dreyer: Jeanne d’Arc kínhalála* URL: https://real.mtak.hu/183013/1/Keresztury_Nagyfilmekidezese.pdf (Utolsó letöltés: 2024. 04. 26.)
- Kilkenny Castle (2005): *Carl Dreyer: The passion of Joan of Arc (La passion de Jeanne d’Arc)* In: circaartmagazine.net URL: <https://circaartmagazine.net/carl-dreyer-the-passion-of-joan-of-arc-la-passion-de-jeanne-darc-1928-kilkenny-castle-20-august-2005/> (Utolsó letöltés: 2024. 04. 26.)
- L. Horváth Katalin (2018): *Egy erős egyéniség hite és akarata történelmi fordulópontot jelenthet*, In: 24.hu, URL: <https://24.hu/kultura/2018/12/11/meszaros-blanka-hegymegi-mate-interju/?fbclid=IwAR2dfdQgE-JUGyJZz7HVYU0Ho6nS7d56xIb3ciBjz5BDKUJZXZATppfxaqA> (Utolsó letöltés: 2024. 04. 23.)
- Martin Meissonnier (2008): *Le mythe de Jeanne d’Arc* URL: https://www.youtube.com/watch?v=KS0ZhIHXLDg&t=1438s&ab_channel=NotreHistoire (Utolsó letöltés: 2024. 04. 19.)
- Rick Zsófi (2011): *Bánfalvi Eszter: „Ne próbálj szentet!”*, In: fidelio.hu, URL: <https://fidelio.hu/szinhaz/banfalvi-eszter-ne-probalj-szentet-74470.html> (Utolsó letöltés: 2024. 04. 23.)
- Ted Gioia (2018): *How Joan of Arc conquered Mark Twain* In: Jeanne-darc.info URL: <https://www.jeanne-darc.info/articles-essays/how-joan-of-arc-conquered-mark-twain/> (Utolsó letöltés: 2024. 04. 20.)

Ábrajegyzék

1. ábra: Jeanne szülőháza Domrémyben URL:
https://www.museumspass.com/sites/default/files/styles/slide/public/museums/28/add/maison_natale.jpg?itok=tO_sBa-l (Utolsó letöltés: 2024. 04. 21.)
2. ábra: Jeanne d'Arc Orléans rehabilitációs eljárása - BM - MS. 1673. kb.1520 URL:
https://i0.wp.com/www.jeanne-darc.info/wp-content/uploads/2015/07/ms_1673_rehabilitation_1520.png?w=610&ssl=1 (Utolsó letöltés: 2024. 04. 21.)
3. ábra: *Jeanne d'Arc* (Clément de Fauquembergue, 1429) URL: https://www.jeanne-darc.info/wp-content/uploads/2015/07/ink_sketch_by_clement_de_fauquembergue_-_1429_xl.jpg (Utolsó letöltés: 2024. 04. 21.)
4. ábra: *Joan of Arc* (John Everett Millais, 1885) URL:
https://www.dailyartmagazine.com/wp-content/uploads/2021/10/tumblr_m2h2wvYhJl1rq5o2oo1_1280.jpg (Utolsó letöltés: 2024. 04. 21.)
5. ábra: *Joan of Arc* (Dante Gabriel Rossetti, 1882) URL:
<https://i0.wp.com/www.myddoa.com/wp-content/uploads/2020/08/Dante-Gabriel-Rossetti-Joan-of-Arc.jpg?resize=768%2C873&ssl=1> (Utolsó letöltés: 2024. 04. 21.)
6. ábra: *Joan of Arc* (Emmanuel Frémiet, 1874) URL:
<https://www.unjourdeplusaparis.com/wp-content/uploads/2017/11/jeanne-darc-statue-paris.jpg> (Utolsó letöltés: 2024. 04. 21.)
7. ábra: *Ugrás a semmibe* (Yves Klein, 1960) URL:
https://m.blog.hu/ma/maimanohaz/image/faking_it/leapinthevoid1960.jpg (Utolsó letöltés: 2024. 04. 21.)
8. ábra: Így készült az „Ugrás a semmibe” kép (Yves Klein, 1960) URL:
https://m.blog.hu/ma/maimanohaz/image/faking_it/yvesklein1960.jpg (Utolsó letöltés: 2024. 04. 21.)
9. ábra: Rombai Péter fotója a Soproni Petőfi Színház előadásáról (Rombai Péter, 2023) URL: <https://www.soproniszinhas.hu/hu/galeria/126-a-pacsirta-.html#&gid=1&pid=2> (Utolsó letöltés: 2024. 04. 27.)

Melléklet

1. Próbanapló

Kárpáti Péter drámaiíró, rendező 2019-ben a POSZT-on a Budapesti Katona József Színház "Jeanne d'Arc" című előadásának szakmai beszélgetésén így fogalmazott: „...akkor szokták elővenni a Jeanne d'Arc történetet, ha van egy olyan színésznő, és ha kellőképpen mocskos és reménytelen a közélet..”. 2023 májusában akkora megtiszteltetés ért, hogy Kéri Kitty tanárnőm úgy gondolta, én „olyan” színésznő vagyok, és megkeresett azzal a kérdéssel, lenne-e kedvem eljátszani Jeannet. Természetesen volt.

1.1 A „megkeresés”

2023 májusában negyedéves színészhallgatóként a kötelező két szakmai gyakorlatból nekem egy még hiányzott. A kislányom 3 hónapos volt, és annyira már épp belekóstoltam az anyaságba, hogy érezzem, ez teljes embert kívánó „feladat”. Sok kétségem támadt azzal kapcsolatban vajon mennyire támogató és rugalmas egy színház, tudnak-e olyan feltételeket biztosítani, amely egy pár hónapos kisbaba mellett lehetővé teszi, hogy részt vegyek egy próbafolyamatban.

Sokáig vívódtam, hogy vajon mi a helyes lépés, majd eldöntöttem, hogy elengedem, és itthon maradok és teljes műszakban „csak” anyuka leszek. Ezt meg is írtam Kéri Kittynek aki annyit válaszolt: „...Hívj fel. Fontos.”

„Sopronban jövőre Jeanne d'Arcot rendezek.

Leadtam a szereposztást.

Téged írtalak be Jeanne d'Arcnak.

Elfogadták.

Na mit szólsz?”

Mit szólok? Épp most raktam le a 3 hónapos kislányom aludni és fogadtam el, hogy talán évekig nem színészkedek. Erre megkeres a Tanárnő azzal, hogy játszam el a világirodalom egyik legnehezebb és legszebb női karakterét az ország másik felén.

Nem tudtam sírjak vagy nevessek. Azt hiszem egy hét gondolkodási időt kértem. A férjemmel minden este leültünk és erről beszélgettünk. Összevetettük az előnyöket,

hátrányokat, válaszokat próbáltunk keresni az ezernyi kérdésre. Végül igent mondtam egy kikötéssel: Amikor én próbálok a férjem szabad legyen, hogy tudjon vigyázni a kislányunkra.

Természetesen ehhez kellett egy ember, akinek bízok a szavában. Kéri Kitty biztosított arról, hogy megoldunk mindent. („Ha kell a szoptatásodhoz igazítjuk a próbarendet.”)

Pályakezdőként és édesanyaként nagyon kiszolgáltatottnak éreztem magam, nem tudtam, mennyire számíthatok az egyetem, a színház támogatására, de úgy döntöttem -remélve a legjobbakat- a „semmibe vetem magam”.

Az avantgárd művészet egyik legismertebb fényképe Yves Klein Ugrás a semmibe (1960) című fotója, amelyen a művész boldog mosollyal az üres utca fölé veti magát.

7. ábra: Yves Klein Ugrás a semmibe (1960)

Az alkotást Klein eredetileg a részben az úrkutatási verseny elleni tiltakozásának szánta. A saját korában hatalmas port kavart, és sokáig rejtély övezte a fotó keletkezésének körülményeit. „Vajon a művész tényleg az út aszfaltjára vetette magát?” Természetesen egy montázs képről van szó, ha úgy tetszik egy korabeli photosopról.

A kép valóban nagyon impulzív, de az igazság, a „lényeg” a második „hogyan készült” képben rejlik:

8. ábra. Így készült az „Ugrás a semmibe” kép

Véleményem szerint ennél jobban semmi nem fejezi ki, miben rejlik a szakmánk, hivatásunk lényege: teljes lényünkkel a néző szeme láttára a „semmibe” vetjük magunkat. És ehhez az illúzióhoz megannyi óra felkészülésre, elhivatottságra, „láthatatlan” emberek verejtékes munkájára, egymásba vetett hitre és bizalomra van szükség.

1.2. Felkészülés a próbafolyamat előtt

Egyik nagy félelmem a szöveg tanulása volt. Pontosabban az, hogy mikor lesz nekem arra időm. Ezért már korábban elkértem a szöveggönyvet, hogy a próbafolyamat megkezdése előtt már ismerkedhessek az anyaggal.

Az egyetemi évek alatt megtanultam, hogy az általam formált szerepet csak úgy tudom hitelesen közvetíteni, ha a lehető legközelebb férközök hozzá: megismerem az ő történetét, a viszonyait, megértem az indítékait és gondolatait, és végezetül megszeretem őt.

Jeanne első olvasatra ámulatba ejtő és csodálatraméltó volt számomra, tele megmagyarázhatatlan titokkal. Ami jó, hiszen roppant szimpatikussá vált seperc alatt, viszont rossz, mert még mindig nagyon távolinak és érinthetetlennek tetszett.

Elkezdtem történelmi forrásokat olvasni, filozófusok fejtegetését bújni, de akármerre kerestem, mindig abba ütköztem, mintha mindenkinek beletört volna a bicskája a lány lényének megmagyarázásába. „Boszorkány”, „őrült”, skizofrén”, „mániákus”. Csupa olyan kifejezések melyek kívülről ítélkeznek és egy érinthetetlen buborékot szőnek az én drága karakterem köré.

Egyre inkább izgatott, ugyanakkor nyugtalanított is a kérdés: vajon hogy tudnék közel férközni hozzá? Hogy tudnám őt megérteni?

1.3. Az olvasópróba

Az olvasópróbara nagyon nagy izgalommal és kétséggel érkeztem egyfelől mert még mindig nem láttam magam előtt, hogy hogy fogok egy szentté avatott történelmi hős bőrébe bújni, másrészt pedig elsőízben találkoztam a kollégákkal, a társulattal és nem utolsó sorban az első olyan nap volt, amikor a 9 hónapos kislányomat otthon hagytam a férjemmel.

Elképesztő anyai büntudatot éreztem egészen addig, amíg el nem kezdtünk dolgozni és meg is ijedtem: Hogy tudok majd így produktívan jelen lenni? A társulattal kapcsolatban azért volt bennem félelem, mert azt éreztem, hogy itt vannak végzett, profi színészek, akik ismerik egymást, ismerik magukat, tudják, hogy helyük van ebben a produkcióban és egyáltalán a szakmában és akkor ott vagyok én, aki egy zöldfülű egyetemi hallgató tele kérdésekkel és kétségekkel, és megkapom azt az óriási lehetőséget, hogy egy ilyen volumenű főszereppel mutatkozzak be. Vajon elfogadnak, befogadnak, partnerként tekintenek majd rám?

Az első próbán Kéri Kitty, rendező megmutatta a díszletterveket, jelmezeket, zenéket, majd felolvasta a darabot. Azt kérte: hunyjuk be a szemünket és csak hallgassuk.

Becsuktam a szemem és figyeltem. Szépen lassan minden megszűnt: az anyai büntudatom, a kisebbségi komplexusom, a kétségeim. Minden. Az egész termen valami közös jóleső sűrű levegő lett urrá. „Ez jó lesz. Jónak kell lennie.”

Délután „újraolvastuk” a művet, most már mi, a játszó színészek. Bajlódunk a francia nevek, városok kiejtésével, hüledeztünk a megtanulandó szövegmenyiségen, de mindezen felül ízlelgettük a mondatainkat. Legnagyobb meglepetésemre már egyáltalán nem találtam olyan rémisztőnek Jeanne súlyos szavait, hanem a legnagyobb természetességgel kezdtem el kijelenteni az ő állításait. „Ez működik. Ha én hiszek benne, mások se fognak megkérdőjelezni.”

1.4. Rendelkező próbák

A rendelkező próbákkal (már amennyire lehetőségem volt eddig belekóstolni) mindig hadilábon álltam, hiszen úgy kell egy történet, mozgást rögzíteni, hogy a belső töltet, de sokszor még a szövegtudás is hiányzik a színészek részéről. Tehát, mint egy „koreográfiát” beállít a rendező minden egyes jelenetet. Ilyenkor az előbb említettek miatt nyilvánvalóan még egy nagyon hiteltelen természetellenes játék történik. Ennek ellenére érdemes már ilyenkor is elkezdni keresgélni a megfelelő válaszokat a fejünkben, arra a kérdésre, miért akkor és miért azt mondom, amit. Tehát a szerepem indítékait. Ilyentájt a színész rendkívül kényelmetlenül érezheti magát egy-egy szituációban, amikor még nem találja a helyét.

A Pacsirta rendelkező próbáit mindig egy elemzéssel kezdtük, amiben átbeszéltük az adott jelenetet pontról pontra. A színészek feltették a kérdéseiket, esetleges ellenvetésiket, a rendező kontextusba helyezte a történéseket és gyakran előfordult az is, hogy az adott kérdéskörrel -ami felvetődött a szöveg kapcsán- kezdtünk el vitázni esetleg az aktualitását feszegettük.

Kéri Kitty nagyon felkészülten érkezett, pontosan tudta, hogy mit szeretne látni, ez megkönnyítette a dolgunkat. Az enyémet legalábbis biztosan. Elindultunk a darab elejéről és szép lassan „felraktuk” az egyes jelenetek vázlatát. Illetve elkezdtük közben a már felrakott részeket „ismételni”, részpróbázni.

1.5. Részpróbák

Azt a célt tűztem ki, hogyha valamelyik részt már másodjára vesszük elő, akkor már szövegtudással érkezem, mert úgy hiszem, így lehet igazán előrehaladni egy már vázlatosan felrakott jelenettel. Sajnos ezt nem minden partnerem gondolta így, ami kisebb feszültséget okozott bennem, de szép lassan elfogadtam a tényt, hogy mindenki a saját tempójában és a saját

módszerével halad előre a szerepformálással. Egészen különös, hogy mennyire sokféle út vezet egy-egy karakter kiforrásáig.

Az első héten a rendelkező próbák után monológokkal, illetve olyan jelenetekkel kezdtünk el részletesebben foglalkozni, melyekben a cselekmény két esetleg három ember között zajlik. Ez abszolút segítette Jeanne karakterének felépítését, hiszen a legalapvetőbb viszonyok felépítésével indítottunk: viszonya Istenhez, a „hangokhoz”, édesapjához, édesanyjához. Majd azok a páros jelenetek, melyek Jeanne és a „meggyőzendő” felek között zajlottak, akikkel útja során találkozott. Az egyik ilyen a dauphinnel való találkozása volt, akit Várhelyi Áron osztálytársam alakított. Ez volt az a jelent, amibe először tudtam „beleengedni magam”, ahol először mertem elkezdni játszani, nem csak koncentráltan teljesíteni. Valószínűleg ebben a közös múlt, az azonos alapok, Eperjes Károly és Szalma Tamás osztályfőnökeink tanításai játszottak közre. A hetek alatt „kéz a kézben” haladtunk, bukdácsolunk, próbálkoztunk. Volt, hogy lesiklottunk a kijelölt útról, vakvágányra tévedtünk, de Kéri Kitty hagyott minket hibázni, mint egy jó szülő engedett minket a szárnyainkat bontogatni, és ha kellett visszaterelt az útra. Ennek a jelenetnek a fejlődése nagyon ideálisan folyt le. A többi kettősnél nem volt ilyen sima az út. Több volt a súrlódás, ütközés míg megtaláltuk a közös mezsgyét.

1.6. Mozgáspróbák

A darab nem egy mozgásos előadás, de mégis volt pár olyan jelenet, amiben emelés, színpadi verés, kardozás, máglyán égetés, illetve egy-két tánc is előfordul, ezért külön mozgás próbák is voltak. Frank Flóra koreografálta meg ezeket a részeket.

Ezek a részek egész gördülékenyen zajlottak, alapvetően nem okoztak problémát egy részt kivéve: az égetés. Egészen az utolsó hétig én azt hittem, hogy ez a valóságtól elemelve, valahogy szimbolikusan lesz megjelenítve. Természetesen részben igazam volt, hiszen nem gyújtottunk meg egy nagy máglyát és nem kötöztek ki engem, viszont amikor a színészi részére rákérdeztem a rendezőnél, hogy akkor ez az elégés hogy is legyen, ő azt mondta hogy persze, hát játszam el, csak hang nélkül ha lehet. Én Isten látja lelkem hazamentem és rákerestem az interneten, hogy hogy ég el egy ember: hát egy biztos: nem hang nélkül. Ennél a pontnál megütköztem, hogy akkor mégis hogyan. Ez a főpróbahéten történt, amikor már majdnem minden összeállt, arra gondoltam, hogy nem hátrálhatok vissza, ezt meg kell csinálni, el kell hinni és kész. Másnap visszamentem és a máglyát jelképező másfélméteres emelvényen, ami a

dobogóból és a darabban használt trónszékből épült fel – lesz ami lesz alapon – én bizony megkíséreltem elégni.

1.7. „Folyamatban”

Körülbelül a harmadik hét elejére elértünk arra a pontra, hogy a jelenetek egyenként úgy ahogy, de álltak a lábukon. Ekkor elkezdünk egy-egy blokkot vagy akár teljes felvonást egyben, folyamatában nézni. Személy szerint nekem a próbafolyamat ezen része jelentette a legnagyobb kihívást, mert eddigre a karakterformálásban eljutottam arra a pontra, hogy úgy éreztem, tisztában vagyok a miértekkel, tudom mikor mit csinálok, és akarva akaratlanul bekapcsolt az idegrendszerem akárhányszor elindultunk, viszont a technikai problémák, szöveg, mozgás béli pontosítások miatt rengetegszer meg kellett álljunk, ami borzasztóan fárasztó és frusztráló volt, és próbára tette a türelmemet. Nem beszélve arról, hogy ez a bizonyos harmadik hét volt az szintén, amikor a kislányom lebetegedett és belázasodott. Emiatt feszültebb, kialvatlanabb és ingerlékenyebb voltam. Persze ezek a „negatív töltések” aztán jól jöttek egy-egy felfokozott, keményebb jelenetnél, amikor sikerült bármit folyamatában végig vinni.

Ahogy egyre több jelenetet néztünk együtt, egyre jobban megviselt a történet, ugyanakkor egyre erősödött bennem az érzés, hogy igazam van. Vagyis Jeanne-nak igaza van.

1.8. A főpróbahét

Elérkezve a próbafolyamat utolsó hetéhez már minden díszletelem, jelmez, kellék a rendelkezésünkre állt. Elindultak az „egybe lemenős” próbák. Alig vártam, hogy végre be tudjam járni a karakterem íveit, össze tudjam kötözgetni a foszlányos részeket, megtörténhessenek, amiknek meg kell történnie.

Emlékszem az első egybemenés után hazamentem, és arra gondoltam, hogy úristen, és nekem holnap újra be kell menni és küzdeni ezekért az emberekért, mintha mi sem történt volna, miután megégettek engem? És mostantól ez lesz, be kell menni és újra és újra meg kell halni?

Ezen a ponton azt éreztem, hogy csontig lerágnak a színházban és otthon egyaránt. Ekkor szembesültem azzal, hogy mennyire fontos újra töltekezni. Feltölteni a szívemet, az empátiakészségemet, egyáltalán önmagamot, hogy adni tudjak. Újra és újra és újra. Mind a munkámban, mind a magánéletemben.

Az egész próbafolyamat alatt elektromos rollerrel közlekedtem a lakásunk és a színház között. Egy idő után kialakult egy stratégiám: a felgyülemlett feszültséget igyekeztem utazás közben kiadni magamból. Sopron kihalt utcáin sírva, ordítva, énekelve (mikor, milyen hangulatban voltam) repültem a rollerrel és mire beértem a színházba, vagy hazaérkeztem már szinte semmi nem maradt abból a góckupacból, ami összegyűlt bennem itt vagy ott.

Egyik este a próba után a férjem valamiért nem tudott otthon lenni és elmaradt a szokásos beszélgetésünk. Mikor másnap morcosan és szúrósan mentem be, akkor döbbsentem rá, hogy mennyit töltöttem ezekből az esti beszélgetésekből. Persze a kislányommal való időtöltés is nagyon jó töltőállomás volt. (Az más kérdés, hogy fizikailag elképesztő igénybevétel.)

Egy másik taktikám az volt, hogy egyszerűen kinyitottam a szemem, és jófelé fordítottam a fejem: az utcán, az emberek között, a boltokban, bármerre jártam igyekeztem a jóságot keresni és tölteni, tölteni, tölteni csordultig a szívem. Felhívtam a szüleimet, nagyszüleimet többször, mint szoktam, megkérdeztem, hogy vannak. Tehát összességében egy erősebb, figyelmesebb, jobb emberré váltam a szerep kedvéért. Nagyon remélem, hogy velem marad, amit Jeanne-tól tanultam.

NYILATKOZAT

a záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió¹ nyilvános hozzáféréseiről és eredetiségéről

A hallgató neve: LABANNÉ SZALAI KATALIN
A Hallgató Neptun kódja: VGVJGZ
A dolgozat címe: JEANNE d'ARC ADAPTACIOK
A megjelenés éve: 2024
A konzulens intézetének neve: RIPPL-RÓNAI MŰVÉSZETI INTÉZET
A konzulens tanszékének a neve: SZÍNHÁZI TANSZÉK

Kijelentem, hogy az általam benyújtott záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió² egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi alkotásom. Azon részeket, melyeket más szerzők munkájából vettem át, egyértelműen megjelöltem, és az irodalomjegyzékben szerepeltettem.

Ha a fenti nyilatkozattal valótlan állítottam, tudomásul veszem, hogy a záróvizsga-bizottság a záróvizsgából kizár és a záróvizsgát csak új dolgozat készítése után tehetek.

A leadott dolgozat, mely PDF dokumentum, szerkesztését nem, megtekintését és nyomtatását engedélyezem.

Tudomásul veszem, hogy az általam készített dolgozatra, mint szellemi alkotás felhasználására, hasznosítására a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem mindenkori szellemi tulajdon-kezelési szabályzatában megfogalmazottak érvényesek.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem MATER Hallgatói Dolgozatok repozitóriumába. Tudomásul veszem, hogy a megvédett és

- nem titkosított dolgozat a védést követően
- titkosításra engedélyezett dolgozat a benyújtásától számított 5 év eltelte után

nyilvánosan elérhető és kereshető lesz az Egyetem MATER Hallgatói Dolgozatok repozitóriumában.

Kelt: 2024 év 04 hó 27 nap

Hallgató aláírása

¹ A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törlendő.

² A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törlendő.

NYILATKOZAT

JABALLÉ SZALAI KATALIN (név) (hallgató Neptun azonosítója: VGVF6Z)
konzulenseként nyilatkozom arról, hogy a
záródolgozatot/szakdolgozatot/diplomadolgozatot/portfóliót¹ áttekintettem, a hallgatót az
irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól
tájékoztattam.

A záródolgozatot/szakdolgozatot/diplomadolgozatot/portfóliót a záróvizsgán történő
védésre javaslom / nem javaslom².

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem^{*3}

Kelt: 2024 év 04 hó 22 nap

belső konzulens

¹ A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törlendő.

² A megfelelő aláhúzendó.

³ A megfelelő aláhúzendó.